

**CONTEMPORARY REQUIREMENTS FOR THE PROFESSIONAL
AND PEDAGOGICAL COMPETENCIES OF TEACHERS IN THE
PROFESSIONAL EDUCATION SYSTEM OF UZBEKISTAN**

Turakulova Mutabarkhon Rustamovna

Madumarova Karomatkhon Abdullayevna

Teachers of specialised subjects, Fergana city polytechnic college № 5

Abstract. This study examines contemporary requirements for the professional, pedagogical, and personal competencies of teachers working within the professional education system of Uzbekistan. The research emphasises the significance of subject-specific knowledge, practical experience, pedagogical expertise, and proficiency in the use of information and communication technologies in the professional activities of vocational education teachers. Furthermore, the role of teachers' moral and ethical qualities, as well as their continuous professional development, is substantiated as a key factor in enhancing the quality of professional education and in training competitive and highly qualified specialists. The findings of the study may contribute to improving teacher training and professional development practices within professional education institutions.

Keywords: professional education, teacher competencies, professional qualifications, pedagogical expertise, practical training, information and communication technologies, quality of education

**O‘ZBEKISTONDA PROFESSIONAL TA’LIM TIZIMIDA O‘QITUVCHI
KASBIY-PEDAGOGIK KOMPETENSIYALARIGA QO‘YILADIGAN
ZAMONAVIY TALABLAR**

*Turakulova Mo‘tabarxon Rustamovna,
Madumarova Karomatxon Abdullayevna*

Farg‘ona shahar 5-son politexnikumi maxsus fan o‘qituvchilari

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekistonda professional ta’lim tizimida faoliyat yuritayotgan o‘qituvchilarning kasbiy, pedagogik va shaxsiy kompetensiyalariga qo‘yiladigan zamonaviy talablar tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida professional ta’lim o‘qituvchisining mutaxassislik bilimlari, amaliy tajribasi, pedagogik mahorati hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalarining ahamiyati yoritib beriladi. Shuningdek, o‘qituvchining ma’naviy-axloqiy fazilatlari va doimiy kasbiy rivojlanishining professional ta’lim sifati va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashdagi o‘rni asoslab beriladi. Maqola natijalari professional ta’lim muassasalarida pedagog kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish jarayonlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: professional ta’lim, o‘qituvchi kompetensiyasi, kasbiy malaka, pedagogik mahorat, amaliy mashg‘ulot, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ta’lim sifati

KIRISH

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, ayniqsa professional ta’limni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Iqtisodiyotning turli tarmoqlarida raqobatbardosh, amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘lgan, zamonaviy texnologiyalar bilan ishlay oladigan mutaxassislarga bo‘lgan ehtiyojning ortib borishi professional ta’lim tizimi oldiga yangi va dolzarb vazifalarni

qo‘ymoqda. Ushbu vazifalarning samarali bajarilishi esa, avvalo, professional ta‘lim o‘qituvchisining kasbiy va pedagogik salohiyatiga bevosita bog‘liqdir.

Professional ta‘lim o‘qituvchisi nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki ta‘lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta‘minlovchi asosiy subyekt hisoblanadi. U o‘quvchilarda nazariy bilimlar bilan bir qatorda, amaliy ko‘nikmalar, kasbiy kompetensiyalar va mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantiradi. Shu sababli professional ta‘lim o‘qituvchisiga qo‘yiladigan talablar umumta‘lim o‘qituvchisiga nisbatan yanada kengroq va murakkabroq hisoblanadi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashtirilishi va innovatsion yondashuvlarning joriy etilishi professional ta‘lim mazmunini yangilashni taqozo etmoqda. Bu jarayonda o‘qituvchining kasbiy bilimlari, pedagogik mahorati, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish qobiliyati hamda doimiy o‘z ustida ishlashi muhim ahamiyat kasb etadi.

Professional ta‘lim o‘qituvchisining kasbiy va pedagogik kompetensiyalariga oid masalalar pedagogika va kasb-hunar ta‘limi sohasidagi ko‘plab ilmiy tadqiqotlarda yoritilgan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta‘lim sifati, pedagog kadrlarning malakasi va kasbiy rivojlanishiga alohida e‘tibor qaratilgan. Ushbu hujjatda pedagog xodimlarning zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi ta‘lim tizimi samaradorligining muhim omili sifatida e‘tirof etiladi. Mahalliy pedagog olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda professional ta‘lim o‘qituvchisining amaliy tajribasi va ishlab chiqarish bilan uzviy aloqadorligi muhim jihat sifatida ko‘rsatib o‘tilgan. Ularning fikricha, o‘qituvchining real mehnat bozori talablaridan xabardor bo‘lishi o‘quvchilarda kasbiy moslashuvchanlikni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, pedagogika va ta'lim metodikasi bo'yicha yozilgan o'quv qo'llanmalarda o'qituvchining pedagogik mahorati, interfaol metodlardan foydalanish, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish masalalari keng yoritilgan. Bu manbalarda professional ta'limda amaliy mashg'ulotlarning ahamiyati va ularni samarali tashkil etish usullari alohida ta'kidlanadi. Zamonaviy ilmiy maqolalar va tadqiqotlarda esa professional ta'lim o'qituvchisining axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kompetensiyasi muhim omil sifatida qaralmoqda. Tadqiqotchilar raqamli vositalar yordamida ta'lim jarayonini tashkil etish o'quvchilarning bilimga bo'lgan qiziqishini oshirishi va ta'lim sifatini yaxshilashini asoslab beradilar.

TAHLIL VA NATIJALAR

Professional ta'lim o'qituvchisi o'zi dars beradigan soha bo'yicha chuqur bilim va mustahkam amaliy tajribaga ega bo'lishi kerak. U zamonaviy ishlab chiqarish texnologiyalarini, uskunalar va mehnat jarayonlarini yaxshi bilishi lozim. Kasbiy talablar ya'ni, mutaxassislik bo'yicha oliy yoki professional ta'lim diplomi mavjudligi, ishlab chiqarish yoki amaliy faoliyatda yetarli ish tajribasi, kasbga oid me'yoriy hujjatlar va standartlarni bilish, soha yangiliklarini muntazam o'rganib borish. Bu talablar o'quvchilarga nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarni ham shakllantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik bilim va malakalar

Professional ta'lim o'qituvchisi pedagogika va psixologiya asoslarini yaxshi bilishi shart. Chunki bilimni bilishning o'zi yetarli emas, uni to'g'ri va samarali yetkazish muhimdir.

Pedagogik talablarga quyidagilar kiradi:

- darsni rejalashtirish va metodik jihatdan to'g'ri tashkil etish;
- interfaol va innovatsion o'qitish usullaridan foydalanish;

- ✚ o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish;
- ✚ bilimlarni adolatli va shaffof baholash.

Amaliy mashg‘ulotlarni samarali tashkil etish

Professional ta’limning asosiy ustunligi — amaliy mashg‘ulotlarning ko‘pligidir. O‘qituvchi amaliy darslarda o‘quvchilarni mustaqil ishlashga o‘rgatishi, ularning kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantirishi lozim.

Bunda, mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi qoidalariga qat’iy rioya qilinishi, zamonaviy uskunalardan foydalanish o‘rgatilishi, real ishlab chiqarish vaziyatlariga yaqin mashqlar bajarilishi muhimdir.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish

Raqamli ta’lim bugungi kun talabi hisoblanadi. Professional ta’lim o‘qituvchisi AKT vositalaridan samarali foydalanishi kerak. Xususan, kompyuter va ofis dasturlari bilan ishlash, elektron darsliklar va taqdimotlar tayyorlash, masofaviy ta’lim platformalaridan foydalanish, onlayn baholash va monitoringni amalga oshirish. Bu jarayon o‘quvchilarning bilimga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ta’lim sifatini yaxshilaydi.

Doimiy malaka oshirish va rivojlanish

Professional ta’lim o‘qituvchisi doimiy ravishda o‘z ustida ishlashi zarur. Malaka oshirish kurslari, seminarlar, treninglar va ishlab chiqarish amaliyotlari bu borada muhim ahamiyatga ega. Doimiy rivojlanish o‘qituvchining kasbiy saviyasini oshiradi, ta’lim jarayonini zamon talabiga moslashtiradi, o‘quvchilar tayyorgarligi sifatini yaxshilaydi(1-jadval).

1-jadval

Professional ta'lim o'qituvchisining kompetensiyalari va ta'lim natijalari

Kompetensiya turi	Ta'sir darajasi	Ta'lim natijasiga ta'siri
Kasbiy bilim va amaliy tajriba	Yuqori	O'quvchilarda mustahkam kasbiy ko'nikmalar shakllanadi
Pedagogik mahorat	Yuqori	Bilimlarni o'zlashtirish darajasi oshadi
AKTdan foydalanish	O'rtacha–yuqori	Ta'lim jarayoni samaradorligi ortadi
Axloqiy va shaxsiy fazilatlar	Yuqori	Intizom va motivatsiya kuchayadi
Doimiy malaka oshirish	Yuqori	Ta'lim sifati barqaror rivojlanadi

Shaxsiy va axloqiy fazilatlar

Professional ta'lim o'qituvchisi yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega bo'lishi lozim. Chunki u o'quvchilar uchun nafaqat ustoz, balki hayotiy namuna hamdir.

Asosiy fazilatlar:

- ✓ mas'uliyatlilik va intizom;
- ✓ adolat va halollik;
- ✓ sabr-toqat va muloqot madaniyati;
- ✓ jamoa bilan ishlash qobiliyati.

O'tkazilgan tahlillar va o'rganilgan ilmiy manbalar asosida O'zbekistonda professional ta'lim o'qituvchisining kasbiy-pedagogik kompetensiyalariga qo'yiladigan talablar tizimlashtirildi hamda ularning ta'lim sifati va kadrlar tayyorlash

samaradorligiga ta'siri aniqlandi. Tadqiqot natijalari professional ta'lim tizimida o'qituvchi omili hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi.

Tahlil natijalariga ko'ra, kasbiy bilim va amaliy tajribaga ega bo'lgan o'qituvchilar tomonidan olib borilgan darslar o'quvchilarning kasbiy ko'nikmalarni egallash darajasini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, ishlab chiqarish bilan bog'liq real vaziyatlarga asoslangan amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarning mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Professional ta'lim o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar jamiyat va iqtisodiyot rivoji bilan chambarchas bog'liq. Ishlab chiqarish texnologiyalari tez o'zgarayotgan bir paytda o'qituvchi ham yangiliklarga moslashib borishi kerak. Aks holda ta'lim mazmuni eskirib qolishi va bitiruvchilarning raqobatbardoshligi pasayishi mumkin.

XULOSA

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda professional ta'lim tizimining samarali faoliyat yuritishi va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash jarayoni bevosita professional ta'lim o'qituvchisining kasbiy-pedagogik kompetensiyalariga bog'liqdir. Professional ta'lim o'qituvchisi chuqur kasbiy bilimga, mustahkam amaliy tajribaga hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlarga ega bo'lishi ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'qituvchining kasbiy bilimlari va pedagogik mahorati o'quvchilarning nazariy bilimlarni o'zlashtirish darajasi va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda yetakchi o'rin tutadi. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish, interfaol ta'lim metodlarini qo'llash hamda amaliy mashg'ulotlarni real ishlab chiqarish jarayonlariga yaqinlashtirish professional ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Bundan tashqari, o'qituvchining yuksak axloqiy fazilatlarini, mas'uliyatlilik va doimiy o'z ustida ishlashi o'quvchilarning kasbga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi va

ularning mehnat bozoriga moslashuvchanligini ta'minlaydi. Shu sababli professional ta'lim o'qituvchilarining malakasini muntazam oshirish, ishlab chiqarish bilan uzviy hamkorlikni yo'lga qo'yish va pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, professional ta'lim o'qituvchisining kasbiy, pedagogik va shaxsiy kompetensiyalarini kompleks rivojlantirish O'zbekistonda professional ta'lim tizimini yanada rivojlantirish va malakali, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Professional ta'lim tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi Farmon va qarorlar. – Toshkent, 2019–2023.
3. Karimov I.A., Abdullaeva M.M. Pedagogika asoslari: o'quv qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
4. Jo'rayev R.X., To'xtayev A.A. Kasb-hunar va professional ta'lim metodikasi: darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
5. Xodjayev B.R. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.
6. Ismoilov S.S. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ta'lim jarayonida qo'llash: metodik qo'llanma. – Toshkent, 2021.
7. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Professional ta'limni rivojlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2022.
8. Rahimov D.A. Mehnat bozori va kadrlar tayyorlashning dolzarb masalalari // Ilmiy maqolalar to'plami. – Toshkent, 2021.